

**Оригинални
научни рад****Кристинка И. Селаковић¹****Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет,
Ужице, Србија****Милош М. Ђорђевић****Јована Н. Ђорђевић****Универзитет у Крагујевцу, Факултет педагошких наука,
Јагодина, Србија**

Породица као чинилац подршке ликовно даровитој деци из интерсективне стигмената уметничког факултета

Резиме: У раду се разматра улога породице која у сложеном и динамичном процесу формирања личности деце има велики значај у стварању подстицајног окружења и јузања адекватне подршке за развој даровитости. Од родитеља се очекује да код своје деце прејозна и подржи даровитост, што често представља сложен и изазован задатак. Циљ истраживања био је да се испита искуство стигмената у вези са тим на који начин је породица подстицала њихову ликовну даровитост и подржала одлуку да уђу уметнички факултет. Намера је била и да се установе облици подршке у односу на образовни стилис родитеља. Упитник који је конструисан за истраживање овог истраживања конципиран је тако да, поред питања о родитељској подршци, обухвати мишљење стигмената и у вези са сарађом и међусобном усмереношћу између породице и школе. У истраживању су учествовали студенти четврте године основних академских студија Факултета примењених уметности Универзитета уметности у Београду (N=103). Резултати су показали да је већина испитаника добила родитељску подршку приликом доношења одлуке о упису на уметнички факултет, при чему је она имала значајнију улогу у односу на улога школе и наставника на развој њихове ликовне даровитости. Такође, емпијски налази указују на присуство различитих видова породичних подстицаја, подршке и стимулације из домена ликовне уметности и потврђују значај који породица има за развој потенцијално даровите деце у области ликовне умет-

¹ selakovick@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-4058-7259>

Copyright © 2025 by the publisher Faculty of Education, University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

ностйи. У односу на образовни сйаийус родийеља није устйановљена сйаийисйички значајна разлика између сйейена образовања и врсйе подршке, осим у заједничком йосейивању музеја, йалерија, изложби и одлажења на йуййовања са истйим разлојом. Уједно, исйираживање оййвара йиййање йосейивања сарадње и йарйнерсййва између родийеља и школе ради давања йодришке ликовно даровитој деци у даљем развоју њихових йойенцијала.

Кључне речи: ликовна даровитосй, йородица, облици йодришке, сйуденйи Факултетйа йримењених уметностйи, школа.

Увод

Савремено друштво све више тежи квалитетнијем систему образовања и задовољењу потреба даровите деце. Да би једна земља економски напредовала, мора да има водеће стручњаке у свакој области, научно писмене и креативне младе људе који су оригинални, иновативни и способни да решавају проблеме са којима се свет свакодневно сусреће. У друштвеном контексту то значи да се сваком изузетно способном појединцу из било које области омогући стицање богатих и изазовних искустава како би могао да развије и оствари своје потенцијале (George, 2005). Зато је за развој даровитости потребно обезбедити креативно и квалитетно породично и школско окружење.

Феномен даровитости веома је комплексан и захтева озбиљан приступ у идентификовању, дефинисању и даљем подстицању и развијању. Даровито дете разликује се од својих вршњака по јединственим способностима и карактеристикама које захтевају посебан приступ у раду, као и социјалну и емоционалну подршку породице, заједнице и образовања (Harrison, 2004). Рензули (Renzulli, 1978) у свом моделу *ййри йрсйена* даровитост дефинише као појаву која израња из интеракције три групе способности: натпросечне интелигенције, високог степена мотивације и високог степена креативности. Гање (Gagné, 2004, pp. 122) објашњава даровитост као изразито натпросечно постигнуће у једној од области способности (интелектуалне, креативне, социоафективне и сензомоторне)

у степену који појединца издваја од већине. Он даље закључује да адекватна едукација и системска подршка омогућавају претварање инстинктивног потенцијала у изражен таленат. Ово указује на потребу за стручним приступима у образовању даровитих појединаца, посебно у ликовним дисциплинама. Винер (Winner, 1997; 2005) наглашава да специјализовани уметнички програми у оквиру образовног система могу значајно да унапреде даровитост ако се искористе одговарајуће методе наставе.

Током друге половине 20. века Кларк и Цимерман (Clark & Zimmerman, 1995) заједно су са другим истраживачима спроводили низ истраживања везаних за карактеристике, потребе, способности и могућности за образовање ликовно даровитих ученика. У својим студијама позивали су се на радове Холингворта, Мајера, Фелдмана и друге како би створили концептуални оквир за описивање развоја талената у области визуелне и ликовне уметности. Сви ученици поседују таленат, али ће га неки развити у малом степену, већина у просечном облику, а неки ће га развити до значајних висина (Clark & Zimmerman, 1995, pp. 401; Freeman, 2000, pp. 582). Није могуће издвојити специфичности цртежа деце са високо развијеним способностима као јединствене. У основи сви они цртају уобичајене мотиве и на сличан начин. Међутим, цртежи деце/ученика који имају високо развијене способности ће се од цртежа других пре разликовати у квалитету него у смислу неких специфичних карактеристика (Clark, 1989).

Карактеристике ликовно даровите деце објашњене су као добро развијене технике цртања, висока мотивисаност, изоштреност чула и употреба детаља у стварању. Ликовно даровита деца брзо уче ликовни језик, технике и вештине. Обично су у односу на другу децу посебно заинтересована за одређена уметничка подручја и прикупљање знања из тих области, попут бржег и лакшег схватања ликовних принципа, сложених појава у природи, а имају и развијенију моћ опажања, перцепције и рецепције, као и бољег памћења (Čudina-Obradović, 1991).

Констанс Милбрет (Milbrath, 1998; према: Winner & Martino, 2000, pp. 98) на основу једног опсежног, лонгитудиналног истраживања наводи да ликовно надарена деца, заправо, свет виде другачије. Она прецизније кодирају визуелне информације и виде свет мање у смислу појмова, а више у смислу облика и визуелних карактеристика. Ауторка Милбрет тврди да, када просечна деца млађег школског узраста цртају или сликају, она показују објекте и свет онако како га разумеју и виде, те не приказују праве визуелне карактеристике нашег света. Ликовно даровита деца приказују свет реално. Такође, истиче да имају веома развијено визуелно памћење.

Гарднер у својој теорији вишеструких интелигенција наводи просторну (спацијалну) интелигенцију као посебну когнитивну способност која је основна за уметничку креативност (Gardner, 2011). Просторна интелигенција – способност да се перципирају, манипулишу и трансформишу визуелне слике – није само урођена карактеристика, већ способност која се развија кроз динамичну интеракцију између генетских предиспозиција и утицаја окружења. Јавља се као доминирајућа способност код визуелних уметника, сликара, дизајнера, архитеката, вајара. Доминантна је у процесу посматрања, обликовања менталних слика, визуелног памћења и менталне ротације. Гарднер истиче да подржавајућа окружења, како кућно окружење, тако и

образовне институције, имају пресудну улогу у овом развојном процесу. Повезујући зрелост просторне интелигенције са системским образовним праксама и породичном укљученошћу, Гарднерова анализа пружа теоријску основу за разумевање значаја спољашње подршке за пуну реализацију креативног потенцијала и развоја ликовне даровитости.

Разматрајући допринос разноликих срединских утицаја, поред образовних установа, Фриман у први план поставља породицу која добија епитет „есенцијалног контекста за развој даровитости” (Freeman, 2000, pp. 573). Она сматра да родитељи треба да пружају смислене стимулације, које деци дају различите могућност за учење, укључујући и подршку особа изван дететове породице, посебно имајући на уму то да развој интересовања код деце може захтевати и стручну помоћ. Породица, као незаменљив фактор за развој потенцијала детета, пружа емоционалну сигурност и очекује се да прва примети дар свог детета и започне што раније да га развија. Родитељи морају бити вољни и способни да уложе напор ако њихова деца желе да искористе прилике за напредовање које постоје око њих. Наследне особине и подстицајна околина и атмосфера које стварају породица и школа кључне су за децу/ученике да искористе своје способности и развију таленте у потпуности (Renzulli, 1978).

У истраживању Винерове (Winner, 2005), која се бавила породицама даровитих, наводе се примери оптималног породичног окружења за васпитање такве деце. Она сматра да даровита деца треба да одрастају у *обогаћеној* средини која обезбеђује висок ниво интелектуалне и уметничке стимулације. *Обогаћено* окружење треба да буде занимљиво, разнолико и подстицајно за даровиту децу, што подразумева да буду окружена књигама и да им се од раног узраста пуно чита. Такође, то подразумева и да се воде на занимљива места попут музеја и галерија

(Winner, 2005, pp. 147). Ликовно даровиту децу треба окружити сталним и разноврсним стимулацијама попут цртања, сликања, вајања, обликовања, играња са различитим материјалима и слично (Huzjak, 2006, pp. 234). Такође, и степен образовања родитеља има одређену улогу за развој талента јер се верује да образованије и богатије породице вероватно имају веће могућности да обезбеде подстицајније окружење за развој даровитог детета. Међутим, то није пресудно јер се даровитост може развити и у породицама које су сиромашније (Winner, 2005). Свакако, подстицајни поступци родитеља могу обухватати: излагање деце разноликим културним садржајима, обезбеђивање додатних часова, истицање значаја образовања, стимулисање интелектуалне радозналости, истраживања, креативности, рекреативно смислених активности попут спорта и хобија (Olszewski-Kubilius, 2018). Понос и задовољство због постигнућа (или труда) детета, заједно са предлозима и охрабрењем за даље вежбање, пружају одличан повратни механизам за унапређење њихових способности (Freeman, 2000, pp. 582–583).

Примереност родитељског приступа који подједнако уважава и потенцијале и емотивне потребе даровитог детета наглашена је и у оквиру Чиксентмихаљјевог *Модела комплексности породице* (Csikszentmihalyi, Rathunde, & Whalen, 1997; према: Пекић и сар., 2013, стр. 112), у оквиру којег се истиче да се разнолики породични утицаји могу систематизовати дуж две димензије, а то су *интеграција* и *диференцијација*. Интеграција се описује у терминима интензивне породичне подршке, те доживљаја стабилности и конзистентности породице, док се под диференцијацијом породице подразумева подстицање дететове индивидуалности и пружање могућности детету да слободно следи своја интересовања. На неким местима се ове две димензије преводе на нешто једноставније термине „емоционалне подршке” и „интелектуалне стимулације” (Winner, 2005). Породица комплексног

типа оптимална је за развој талената, јер пружа и подршку и изазове даровитој особи.

Иако је уметност цењена у друштву и доживљава се као културни капитал, ипак јој се не придаје исти значај у образовању као оним предметима који су економски профитабилни (Efland, 2002, pp. 6). У савременом друштву, услед све веће потребе за економским напретком, много је више образованих у пољу природних и друштвено-хуманистичких наука него у пољу уметности. Према званичним подацима Републичког завода за статистику Републике Србије (*Visoko obrazovanje*, 2021/2022, стр. 16; 2022/2023, стр. 16), прву годину основних академских студија Факултета ликовних уметности упише око 200 студената, а на Факултет примењених уметности у Београду упише се око 570 студената². Примера ради, Електротехнички факултет упишу 3823 студента, а Економски факултет 5811. Када се говори о породици ликовно даровитог детета, у нашој средини постоји бојазан да родитељи неће подржавати дете да упише уметнички факултет зато што су ликовно васпитање и образовање маргинализовани и често се доживљавају као одмор од *тешких предмета* (Hadži-Jovančić, 2012; Joksimović, 2008).

Полазећи од наведених емпиријских налаза, интересовало нас је како је породица подржавала и подстицала потенцијалну ликовну даровитост код свог детета и његову жељу да се професионално бави ликовном уметношћу (дизајном или визуелним комуникацијама), како би се анализом сагледале могућности за пружање адекватне емоционалне и васпитно-образовне

2 Подаци за 2021/2022. годину су: Факултет ликовних уметности у Београду уписао је на прву годину основних академских студија 213 студената, а школске 2022/2023. године 204 студента. Факултет примењених уметности у Београду има нешто већи број уписаних студената јер има и већи број модула. Подаци за 2021/2022. годину су: 571 уписан студент на прву годину основних академских студија, а 2022/2023. године 582. Видети на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20236008.pdf>

<https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20226012.pdf>

подршке у породичном окружењу и допринос који породица има у достизању успешности у ликовној области.

Методолошки оквир истраживања

Предмет истраживања јесте породица као чинилац подршке потенцијално ликовно даровитог детета. Истраживање полази од претпоставке да за успешан развој ликовно даровитог детета треба да постоји високо квалитетно и подстицајно породично окружење. Циљ истраживања био је да се испитају искуства студената Факултета примењених уметности у вези са тим како је породица подстицала њихову ликовну даровитост и подржала одлуку о избору и упису уметничког факултета и будућег занимања из области примењене уметности. Истраживачки задаци односили су се на: а) истраживање искуства студената о подршци породице при избору факултета и будућеј занимања из области ликовне и визуелне уметности; б) истраживање искуства студената о различитим облицима подршке породице у развоју ликовне даровитости; в) истраживање мишљења студената у вези са сарадњом између породице и школе у развијању ликовне даровитости.

Подаци су добијени применом упитника конструисаног за потребе овог истраживања. Анкетирање је реализовано коришћењем онлајн-упитника током априла и маја 2024. године. Узорак истраживања обухватио је 103 студента четврте године основних студија свих смерова Факултета примењених уметности Универзитета уметности у Београду. Имајући у виду да истраживање обухвата студенте факултета специјализованог за уметничку област, без обзира на то што је пригодан, узорак поседује задовољавајући степен репрезентативности, пошто пријемни испит за овај факултет подразумева примену тестова специфичних способности, при чему прописани минимум бодова неопходан за упис, заправо,

значи да кандидати морају имати развијеније специфичне способности (ликовну даровитост) у односу на просечну популацију. Независна варијабла је стручна спрема родитеља (основна, средња, виша, висока), а зависне варијабле су различити облици подршке у подржавању и подстицању ликовне даровитости.

Табела 1. Структура узорка студената према стручној среми њихових родитеља

Стручна спрема	Отац	Мајка
Основна школа	5 4,85%	5 4,85%
Средња школа	56 54,37%	38 36,89%
Виша школа	8 7,7%	13 12,62%
Висока школа	34 33,01%	47 45,63%
Укупно	103 100,00%	103 100,00%

Истраживање је засновано на примени дескриптивне, квантитативне и квалитативне методе. Добијени квантитативни подаци обрађени су применом статистичког софтверског пакета IBM SPSS Statistic 26. Коришћене су фреквенције и проценти, а за тестирање разлика у мишљењу студената примењен је хи-квадрат тест.

Резултати и анализа истраживања

Подршка породице при избору факултета и будућеј занимања из области ликовне и визуелне уметности. Полазећи од улоге породице као важног чиниоца подршке и подстицања ликовне даровитости код деце, испитивана су искуства студената у вези са овим питањем. Истраживачки налази показују да је највећи проценат анкетираних студената (97,1% или f 100) током свог одрастања, од најранијег доба до избора и уписа уметничког факултета, имао подршку својих родитеља.

То говори да се обликовање детета у културном и друштвено-историјском контексту још од првог дана живота остварује преко родитеља и породице. Они су биолошки и интерперсонални организатори дара појединца (Albert & Runko, 1986).

Интересовали су нас и разлози постојања те подршке. Анализирајући одговоре студената, може се установити да су их родитељи истински подржали да упишу уметнички факултет јер су видели да код њих постоје огромна љубав, страст, интересовање и склоност према уметности и зато што су поштовали њихову слободу избора. Као илустрацију родитељске подршке наводимо неколико одговора анкетираних студената: *Сматрају да треба да следим своје снове. Увидели су моју љубав према уметности и нису хтели да ме спутавају; – Родитељи су препознали мој потенцијал и желели су да га остварим и будем срећан; – Подржавали су ме јер су знали од малена да ме занима уметност и да тиме хоћу да се дам. Говорили су ми како треба да испојим свој таленат и да увек радим оно што волим; – Породица ме је подржала због тога што су велике присиле слободе избора; – Мислили су да ја треба да донесем одлуку, а да су они ту да ме подрже.* И поред позитивне подршке, неколико одговора имплицира бојазан родитеља за избор, како они кажу, *несабиљног занимања.* Један студент је написао: *Породица ме је подржавала јер нису хтели да спутавају моје жеље, али у суштини нису били задовољни одлуком јер ово није „конкретно занимање” и нема зајарановање позиције након завршетка факултета.* Овакав одговор не треба да нас чуди зато што се ликовно васпитање и образовање у друштву углавном доживљава као игра, забава, интелектуално лагана активност, а занимање уметника као непрофитабилно и посао од кога се не може лако живети (Filipović, 2014; Hadži-Jovančić, 2010; Hadži-Jovančić, 2012; Joksimović, 2008; Joksimović, 2016; Korać, 2008; Pavlović i Sarvanović, 2022; Škorc, 2012). Васпитнообразовни систем је такав да даје предност научним садржајима и предме-

тима јер помоћу њих ученик стиче „знања која су потребна у борби за тржишта и индустријске шансе у будућности” (Liessmann, 2008: 127). Све ово указује на то да уметност није занимање које је економски продуктивно и тражено, што опет потврђује тезу о маргинализованој позицији уметника и уметничког стварања. Међутим, и поред оваквих тврдњи, ово истраживање показује да родитељи поштују и подржавају своју ликовно даровиту децу без обзира на то шта ће сутра бити. У прилог томе говори и одговор једног испитаника (студенткиње): *Подржавали су ме јер су схватили да је то позив за мене и да бих се у том пољу најбоље остварила. Нису хтели да ме присиљавају на неко друго, „исплавивије”, занимање. Увек су говорили да ће се посао и новац наћи када нешто истински волим!*

Само три студента (2,9%) одговорила су да нису добила подршку својих родитеља. Искуство једне студенткиње сликовито показује кроз какву кризу пролазе они које родитељи не подржавају у одлуци да раде оно што желе и за шта имају склоности: *Моји родитељи су желели да имам перцептивну у живоју, „сигуран посао” и били су против моје одлуке да уђем у уметничку школу. Међутим, и поред уписане гимназије, где сам схватила да ми ту није место, на своју руку сам се припремала за уметничку школу и ипак је уписала. Родитељи су једва прихватили ту моју одлуку, али сада се више не љуте што сам то урадила без њиховог знања.*

Поред подршке за упис уметничког факултета, налази показују да породица јесте код највећег броја испитаника (63,1%) прва препознала дар свог детета, али се међу одговорима појављују и васпитачи у предшколским установама (8,7%), учитељи (4,9%), наставници ликовне културе у основној школи (11,7%), професори у средњој школи (2,9%) и неко други (8,7%). Студенти Факултета примењених уметности су се присећали својих почетака и наводили врло емотивне и интересантне приче које су обично

биле везане за рано детињство, јер су се код њих врло рано примећивале љубав и жеља за цртањем, што не мора увек да буде знак да ће тај дар прерасти у изузетност. Постоји мишљење да ликовни таленат спада у *касне таленте*, што значи да је процена талента у раној доби у већини случајева нестабилна и непоуздана (Škorc, 2012, str. 128), али приче наших испитаника сведоче да се тај дар рано испојио и да су за његово откривање заслужни управо родитељи. Једна студенткиња је написала: *Још као врло мала имала сам жељу да будем сликарка и да продајем своје слике на улицама Париза. Та романтизована прича се дојала мојим родитељима, те су ме увек подстицали да се развијам у том правцу. Мајка је професор музичке културе, па јој сви уметности није био стран и зато ми је увек јужала подршку. Доста година касније постала сам управо та личност коју сам замисљала као мала.*

Различити облици подршке породице у развоју ликовне даровитости. Изузетно је важно да подршка и брига према даровитом детету буду у континуитету и да васпитање и образовање постоје од раног периода. У истраживању су разматрани различити облици подршке, обезбеђивање обogaћене средине и квалитетно заједничко провођење времена између породице и ликовно даровитог детета. Родитељи, пре свега, треба да имају времена за своје дете, да уложу пуно енергије да би оно напредовало, да би се задовољиле његове потребе и да би се обезбедила подршка за развој даровитости. Стога је важно да родитељи буду ненаметљиви, флексибилни и неауторитарни и да креирају подстицајну и обогаћену околину (Cvetković-Lay, 2002).

Облици подршке које су студенти наводили сврстани су у три категорије које нису строго детерминисане и могу се преплитати: а) *емоционална подршка* – која се заснива на блиском и емотивном односу и подразумева заједничке активности попут цртања, сликања, вајања, обликовања у разним полуобликовним и обликовним материјалима; затим, промовисање ликов-

не даровитости деце кроз сакупљање и излагање радова; показивање позитивних емоција, заинтересованости за ликовни рад и давање искрених похвала детету; б) *васпитно-образовна подршка* – у виду похађања додатних часова у приватним школама цртања и сликања, индивидуалних припрема код ликовних педагога/уметника; упућивање на ликовне колоније; слање радова на ликовне конкурсе изван школе; в) *друштвено-културна подршка* – која је подразумевала излагање деце широким спектру културног богаћења попут заједничких одлазака у музеје, галерије, на изложбе, уз разговор и активно посматрање уметничких дела и визуелизацију доживљаја после посете; заједничка путовања која су подразумевала и посете великим музејима и упознавање са светском и националном културном баштином.

Од укупног броја испитаних студената 77,7% је изјавило да су са родитељима или самостално добијали прилику да цртају, сликају или обликују користећи разне вајарске материјале, а мањи проценат анкетираних (22,3%) није имао могућности у раном детињству да проводи време са родитељима на тај начин. Подршку и промовисање у виду сакупљања и показивања ликовних радова које су урамљивали, постављали их свуда по стану, поклањали пријатељима потврдио је такође већи број испитаника 81,6%, док је мање од петине студената (18,6%) негирало такву врсту подршке. Поједини испитаници истицали су да су родитељи волели да са њима *седе, цртају, сликају, играју се с шестом и иластелином, праве макеје, читају сликовнице и разне књиге из уметности*. Затим да су заједно са дететом *израђивали накит од биљака, сликали лица на рођенданским прославама или игравили од јеска куле, играове, фигуре од снега итд.* Они који су навели да у раном детињству и током школовања нису имали подршку родитеља у оваквим видовима активности разлоге су налагали у родитељској пословној презаузетости.

Ови налази потврђују Гарднерову теорију да су рани контакти са богатим визуелним

стимулусима, интерактивне игре и практичне активности од кључне важности за неговање просторне интелигенције, која је најважнија за ликовне и визуелне уметности. Породице које подстичу истраживање кроз цртање, моделовање или друге визуелно-просторне активности значајно унапређују способност појединца за просторно размишљање (Gardner, 2011). Поједина истраживања до те мере наглашавају важност емоционалне подршке породице у развоју академског типа талента да овај фактор проглашавају једним од најбољих предиктора академског постигнућа (Bradly & Caldwell, 1976; према: Landau & Weissler, 1993, pp. 131).

Према члану 61 Закона о основном образовању и васпитању, при закључивању оцена вреднује се успех ученика постигнут на конкурсима, такмичењима, излагањима на изложбама итд., што указује да је пожељно промовисање даровитих ученика подстицањем њихових јавних наступа, учешћа у ваннаставним активностима, али и развијањем компетенција, како од стране наставника, тако и од стране родитеља (*Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, 2013). Интересовало нас је да ли су родитељи афирмисали креативни процес своје деце тако што су слали радове на ликовне конкурсе или су их подржавали слањем на додатне часове ван школе, индивидуалне или групне припреме у приватне школе цртања.

Највећи број испитаника (59,2%) сведочи да њихови родитељи нису слали радове на ликовне конкурсе, док 40,8% студената потврђује да су њихови родитељи то чинили. Најчешће су то препуштали школи или једноставно нису имали довољно знања и времена да се тиме додатно баве. Они студенти чији су родитељи били упућени у постојање ликовних конкурса наводили су да им је то остало у лепом сећању, јер су обично добијали и награде. Једна студенткиња је написала: *Моја мама је слала моје радове на ликовна такмичења које је организовала Руска црква у Београду. Више пута сам освојила прво*

место за конкурсе које су организовали за украшавање јаја у оквиру Ускрса. Родитељи су најмање упућивали и слали своју децу на ликовне колоније. Само четири студента (3,9%) су навела да су имала овај вид подршке, наводећи колонију за децу *Мали Пјер*, колонију у *Кући Војводе Степе* у Кумодражу и колонију у селу Грзи.

Што се тиче додатних часова и припрема за упис на уметнички факултет, ситуација је нешто другачија. Већина родитеља (69,9%) подржавала је своје ликовно даровито дете за додатну наставу и припреме, док родитељи нешто мање од трећине анкетираних (30,1%) то нису чинили. Једна студенткиња је написала да је *касније, током средње школе ишла на додатне часове припреме за факултет*. Ово указује на чињеницу да стручне средње школе нису довољне за припрему ученика који желе да упишу уметнички факултет. Ту се отварају питања у вези са временским могућностима и компетенцијама наставника за такав вид подршке, што имплицира потребу да родитељи обезбеде и додатну материјалну подршку која сиромашнијим породицама може у значајној мери оптеретити буџет. С друге стране, све више деце на свим континентима као допуну током свог школовања добија приватно подучавање, тзв. *образовање у сенци* (енг. shadow education), које је данас постало „мултимилионски бизнис широм света” (Yung & Zeng, 2022; према: Bodroški Spariosu i Duhanaj, 2024, str. 5). Нека подучавања обезбеђују квалификовани наставници са лиценцом ради стицања додатних прихода.

Подршка родитеља у виду заједничких одлазака у музеје и галерије је за ликовно даровиту децу, ученике и студенте који се баве уметношћу такође важна, јер су ове установе богат извор за културно уздизање, али и за учење. Музеј је специфична културна институција која истражује, сакупља, чува, интерпретира и јавно приказује артефакте уметничке, културне и научне вредности, заправо материјалну и нематеријалну ба-

штину (ICOM, 2022). Међутим, на основу истраживачких налаза може се закључити да посете музејима и галеријама нису биле превише заступљене као вид подршке родитеља ликовно даровитом детету. Од укупног броја анкетираних студената већина (57,3%) је дала негативан одговор, док 42,7% анкетираних потврђује да су им родитељи обезбеђивали овај облик подршке. Такође, ни подршка у виду одлазака на путовања и посећивања културних установа попут музеја и галерија није имала позитивну подршку. Само 38,8% испитаника ишло је са својим родитељима на путовања где су могли да виде уметничка дела великих уметника. Ови истраживачки налази отварају питање популарности музеја међу младима, нарочито имајући у виду једно од њихових усмерења – да своје садржаје прикажу на занимљив начин и да своје програме, изложбе и збирке прилагођавају различитим узрастима, а посебно деци.

Ово се може довести у везу и са средином одакле студенти потичу, односно са постојањем музеја, галерија и различитих културних дешавања у тим местима. Постоје музеји и галерије који раде на томе да укључују родитеље у едукативне програме намењене деци, посебно ако су *тешко доступни*, потичу из маргинализованих, мигрантских, депривираних и сиромашнијих средина. Таква врста ангажовања у визуелним уметностима може бити шанса за породице да се повежу са заједницом и развију и унапреде свој однос са уметношћу (Wright, 2020). Једно истраживање показује да се у музеје обично иде са наставницима из одређених предмета, а родитељи се и не спомињу као могући интерактивни пратиоци (Manko, 2023). Одговор једне студенткиње то и потврђује: *Родитељи због пољопривредних послова нису имали времена да ме воде на изложбе и музеје, а и живимо у малом граду где изложбе нису биле честе, па смо их свакако са вртићем обилазили.*

Испитујући утицај независне варијабле (стручна спрема родитеља – отац/мајка) на различите облике подршке, подаци показују да

већина родитеља анкетираних студената има више образовање, стога се може претпоставити да је и културно-педагошки ниво породице висок. Образовање мајки генерално је више од очева, јер више мајки има завршену вишу школу и факултет (виша 12,6% и висока 45,6%, збирно 58,2%) у односу на очеве (виша 7,8% и висока 33%, збирно 40,8%), док већина очева има средњу школу (Табела 1).

Резултати истраживања показују да стручна спрема родитеља у већини случајева не утиче значајно на различите облике подршке даровитој деци, осим када је реч о заједничком посећивању изложби, музеја и галерија, као и путовањима која укључују музејске посете (Табела 2). Ове две категорије показују јасну тенденцију раста с порастом образовања родитеља – родитељи с вишим образовањем чешће учествују у овим активностима у односу на оне с нижим образовним нивоима. Конкретно, истраживачки налаз показује да је 61,70% (f 29) мајки и 70,59% (f 32) очева са високом стручном спремом водило децу на изложбе и у музеје, док је тај проценат код родитеља са средњом школом значајно нижи (28,95% мајки и 30,36% очева). Дакле, постоји статистичка значајна разлика између мајки различитог степена стручне спреме у подршци посећивања изложби у музејима и галеријама ($\chi^2=12.97$, $df=3$, $p=0.005$), као и код очева ($\chi^2=17.29$, $df=3$, $p=0.001$).

Сличан тренд је уочен и код заједничких путовања са обавезном посетом музеја – 68,09% (f 32) мајки и чак 73,53% (f 25) очева са високом стручном спремом редовно је водило децу у музеје током путовања, док код родитеља са средњом стручном спремом ти проценти износе 15,79% за мајке и 23,21% за очеве. Дакле, постоји статистичка значајна разлика између мајки различитог степена стручне спреме у виду подршке одлазака на путовања и посећивања музеја и галерија ($\chi^2=29.66$, $df=3$, $p=0.00$).

Табела 2. Облици подршке у зависности од стручне средине родитеља

СС	родитељи	Облици подршке*						
		а	б	в	г	д	ђ	е
ОШ	мајка	5 100,00%	1 20,00%	0 0,00%	2 40,00%	5 100,00%	2 40,00%	0 0,00%
	отац	4 80,00%	2 40,00%	1 20,00%	1 20,00%	5 100,00%	2 40,00%	0 0,00%
СС	мајка	26 68,42%	11 28,95%	6 15,79%	12 31,58%	27 71,05%	24 63,16%	4 10,53%
	отац	42 75,00%	17 30,36%	13 23,21%	18 32,14%	41 73,21%	36 64,29%	5 8,93%
ВШС	мајка	9 69,23%	3 23,08%	3 23,08%	5 38,46%	8 61,54%	9 69,23%	0 0,00%
	отац	7 87,50%	1 12,50%	2 25,00%	3 37,50%	8 100,00%	4 50,00%	0 0,00%
ВСС	мајка	40 85,11%	29 61,70%	32 68,09%	22 46,81%	40 85,11%	34 72,34%	2 4,26%
	отац	27 79,41%	24 70,59%	25 73,53%	19 55,88%	26 76,47%	27 79,41%	1 2,94%
УКУПНО		80 77,67%	44 42,72%	41 39,81%	41 39,81%	80 77,67%	69 66,99%	6 5,83%
хи-ква- драт тест	мајка	$\chi^2 = 5,34$ $df = 3$ $p = 0,15$	$\chi^2 = 12,97$ $df = 3$ $p = 0,01$	$\chi^2 = 29,66$ $df = 3$ $p = 0,00$	$\chi^2 = 2,05$ $df = 3$ $p = 0,56$	$\chi^2 = 5,85$ $df = 3$ $p = 0,12$	$\chi^2 = 2,54$ $df = 3$ $p = 0,47$	$\chi^2 = 2,86$ $df = 3$ $p = 0,41$
		$\chi^2 = 0,75$ $df = 3$ $p = 0,86$	$\chi^2 = 17,29$ $df = 3$ $p = 0,00$	$\chi^2 = 24,12$ $df = 3$ $p = 0,00$	$\chi^2 = 5,88$ $df = 3$ $p = 0,12$	$\chi^2 = 4,41$ $df = 3$ $p = 0,22$	$\chi^2 = 5,25$ $df = 3$ $p = 0,15$	$\chi^2 = 2,30$ $df = 3$ $p = 0,51$
	отац							

Легенда: Облици подршке – а) Када сам био/била мали/мала родитељи (или једно од њих) су цртали, сликали, обликовали у илустрацију и другим вајарским материјалима заједно са мном или су ми давали различите материјале и прибор да ја користим; б) Водили су ме на изложбе/на отпорења; в) Водили су ме на путовања где смо редовно посећивали музеје и галерије; г) Слали су моје радове на децје ликовне конкурсе; д) С радошћу су сакупили и показивали моје радове, урамљивали их, постављали их свуда по стану, поклањали пријатељима...; ђ) Подржавали су ме иако нисам годан за часове ван школе и ишао/ла сам у приватну школу цртања, ишао/ла сам индивидуално на приватне часове код неког уметника...; е) Упућивали су ме на ликовне колоније.

Ови резултати сугеришу да родитељи с вишим нивоом образовања показују да су свеснији важности уметничких и културних садржаја за развој детета, вероватно због сопствених образовних искустава и интересовања. Такође, могуће је да виши ниво образовања доноси и бољи економски статус, што може омогућити чешћи приступ културним садржајима и

путовањима. С друге стране, чињеница је да не постоје значајне разлике у вези са другим облицима подршке у зависности од образовања родитеља. То указује да подршка даровитој деци не зависи искључиво од образовног нивоа породице, што је позитиван налаз, јер потврђује да родитељска брига и подршка талентима нису ограничени социоекономским факторима. Ови ре-

зултати отварају питање доступности културних садржаја деци из породица са нижим нивоом образовања родитеља и потенцијалних стратегија за подстицање једнаких прилика за уметнички развој даровите деце без обзира на социјални и образовни ниво породице. Образованији родитељи можда могу детету да пружи богатије окружење и бољу потпору за задовољење његових специфичних интересовања, али тај образовни сегмент родитеља не треба да се преувеличава јер постоје појединци који су изразили велику даровитост упркос томе што су расли у неповољним породичним приликама (Sekulić Majure, 1995, str. 554).

Сарадња између породице и школе у откривању и развијању ликовне даровитости. Претпоставља се да школе и породице треба да деле одговорност за васпитање и образовање деце јер су им циљеви заједнички. Родитељи јесу први и незаменљиви учитељи својој деци на раном узрасту, али је улога професионалних наставника од пресудне важности у контексту формалног образовања (Epstein, 2011; према: Bodroški Spariosu, 2024, str. 7). Међутим, налази истраживања показују да највећи проценат анкетираних студената (71,8%) наводи да је сарадња између родитеља и школе изостајала када је у питању развијање њихове даровитости из ликовне области. Најчешћи разлози за то били су лоша комуникација са наставницима ликовне културе или то што ни наставници нису били вољни да промовишу ликовну даровитост код ученика, па сарадње због тога није ни било. Ови налази потврђују да је рад са ликовно даровитим ученицима специфичан и захтева од наставника много веће ангажовање. Наставници нису увек свесни могућности за сарадњу и не пружају родитељима специфичну дирекцију о правцу њиховог ангажовања. И закључци ранијих истраживања, попут оних до којих су дошли Колангело и Детман (Collangelo & Dettmann, 1983; према: Maksić i Mirkov, 2007, str. 212), показују да даровита деца представљају изазов

и за родитеље и за школу, јер имају захтеве другачије од друге деце.

Иако налази показују да сарадња између породице и школе није успостављана, мишљење већине студената (66%) показује да су они свесни значаја који школа има будући да обезбеђује знање и образовање, али су такође свесни да би школа и породица требало да деле одговорност за развијање и подстицање ликовне даровитости. И у члану 48 *Закона о основном образовању и васпитању* наглашава се да „школа подстиче и негује партнерски однос са родитељима, односно другим законским заступницима ученика”, који треба да буде заснован „на принципима међусобног разумевања, поштовања и поверења и да родитељи треба да буду укључени у наставне и друге активности школе с циљем унапређивања квалитета образовања и васпитања” (*Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, 2013).

Закључак

Истраживање је потврдило да је развој ликовно даровите деце условљен обогаћеним окружењем за учење које укључује љубав, прихватање, подршку и могућност за стваралачку слободу и независност (Schirrmacher, 1998). Однос између детета и родитеља није једнострана стимулација, већ динамична интеракција у којој дете преузима иницијативу, док родитељи пружају подршку (Csikszentmihalyi, 2013; Gagné, 2004; Renzulli, 1999). Штавише, на основу резултата може се закључити да су ентузијазам, мотивација и истрајност у уметничком изражавању често пресуднији од саме урођене даровитости (Winner, 1996; 2005).

Резултати истраживања потврђују да породица има пресудну улогу у развоју ликовно даровите деце, при чему су различити облици родитељске подршке значајно утицали на њихов уметнички развој и професионалне изборе. Ап-

солутна већина анкетираних студената (100 или 97,1%) добила је подршку родитеља у одлуци да упишу уметнички факултет, док је само троје навело да није имало такву подршку. Овај налаз указује на кључну улогу породичног окружења у афирмацији уметничких склоности и подршке за избор будућег занимања.

Искуство студената показује да су кроз одрастање имали различите облике подршке, а истраживачки налази показују да је највећа подршка била у виду промовисања њихове ликовне даровитости кроз сакупљање и излагање радова, показивање позитивних емоција, заинтересованости за њихов ликовни рад и давање искрених похвала детету (81,6%). Дакле, највећи број студената растао је и развијао се у обогаћеној средини која им је пружала изазове и подизала захтеве за њихову ликовну даровитост и успешност у томе. Родитељи су им обезбеђивали сликарске материјале и подржавали њихову љубав и страст за константним цртањем, сликањем или вајањем. Значајна подршка била је и у додатним приватним часовима (69,8%), који су, према веровању испитаника, додатно помогли упису на жељени факултет. Ови налази потврђују да је емоционална и практична подршка родитеља у раној фази развоја кључни фактор за подстицање уметничких потенцијала код деце.

Анализа је показала да родитељи пружају подједнаку подршку ликовно даровитој деци, без обзира на стручну спрему и ниво образовања. Утврђена је статистичка значајност утицаја независних варијабли само код културне стимулације, где су родитељи с вишим образовањем чешће водили децу у музеје и галерије или на путовања са истим циљем. Овај податак сугерише да приступ уметничком и културном садржају у великој мери зависи од образовног и социјалног капитала породице.

Један од најјучљивијих резултата истраживања односи се на изостанак сарадње између породице и школе у процесу развијања ликовне даровитости – чак 74 студента (71,8%) сматра да та сарадња није постојала. С друге стране, већина испитаних студената изражава свест о потреби за балансираном поделом одговорности између родитеља и образовних институција, што потврђује важност систематског приступа подршци даровитој деци.

Осим мотивисаних родитеља да подрже своје ликовно даровито дете, треба да постоји системска подршка у неговању, усмеравању и развоју ликовне даровитости која обухвата све нивое васпитања и образовања од најраније доби деце уз перманентно унапређење модела васпитно-образовног рада са ликовно даровитом децом (Ђорђевић и сар., 2023).

Истраживање потврђује да су породице студената Факултета примењених уметности у великој мери биле посвећене препознавању и подршци њиховог ликовног дара, али су облици те подршке варирали у зависности од образовног нивоа родитеља. Највећи изазов представља недостатак системске сарадње између породице и образовних институција, што указује на потребу за осмишљавањем модела партнерства који би омогућио координисан и континуиран развој ликовно даровите деце. Ови налази имплицирају потребу за већим укључивањем школе и наставника ликовне културе у подршку ликовно даровитој деци, сталним усавршавањем и добијањем нових компетенција у области методике наставе ликовне културе. Такође, отварају се идеје за нова истраживања са много већим узорком који би укључио студенте свих уметничких факултета у Србији и окружењу.

Литература

- Albert, R. S., & Runko, M. A. (1986). The Achievement of Eminence: a model based on a longitudinal study of exceptionally gifted boys and their families. In R. J. Sternberg, & J. E. Davidson (Eds.). *Conceptions of giftedness* (pp. 332–357). Cambridge University Press.
- Bodroški Spariosu, B., i Duhanaj, N. (2024). Roditeljska uključenost u dečje obrazovanje: koncept i modeli. *Inovacije u nastavi*, 37(1), 1–15. <https://doi.org/10.5937/inovacije2401001B>
- Clark, G., & Zimmerman, E. (1995). You Can't Just Scribble: Art Talent Development. *The Educational Forum*, 59(4), 400–408. <https://doi.org/10.1080/00131729509335072>
- Clark, G. (1989). Screening and Identifying Students Talented in the Visual Arts: Clark's Drawing Abilities Test. *Gifted Child Quarterly*, 33(3), 98–105. <https://doi.org/10.1177/001698628903300301>
- Csikszentmihalyi, M. (2013). *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. Harper Perennial.
- Cvetković-Lay, J. (2002). *Darovito je, što ću sa sobom*. Alinea.
- Čudina-Obradović, M. (1991). *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Školska knjiga.
- Đorđević, J., Đorđević, M., i Arsenijević, M. (2023). Likovna kolonija kao model pedagoške podrške darovitoj deci predškolskog uzrasta. *Uzdanica*, 20(2), 197–209. <https://doi.org/10.46793/Uzdanica20.2.197DJ>
- Efland, A. D. (2002). *Art and Cognition – Integrating the Visual Arts in the Curriculum*. Teachers College, Columbia University Pres.
- Filipović, S. (2014). Likovna pedagogija – aktuelna pitanja, dileme i perspektive – Zvanični obrazovni standardi u oblasti likovne kulture za kraj obaveznog obrazovanja – kako prevazići nedostatke. *Kultura*, 142, 243–261. <https://doi.org/10.5937/kultura1442243f>
- Fox, J. E., & Schirrmacher, R. (1998). *Art and creative development of young children* (3rd ed.). Delmar Publishers.
- Freeman, J. (2000). Families: the essential context for gifts and talents. In K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg, & R. Subotnik (Eds.). *International handbook of giftedness and talent* (pp. 573–587). Elsevier science.
- Gagné, F. (2004). Transforming gifts into talents: The DMGT as a developmental theory. *High Ability Studies*, 15(2), 119–147.
- Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
- George, D. (2005): *Obrazovanje darovitih: kako identifikirati i obrazovati darovite i talentirane učenike*. Educa.
- Hadži-Jovančić, N. (2010). Uloga nastave umetnosti u svetlu savremenih tendencija u opštem obrazovanju. *Inovacije u nastavi*, 23(4), 14–22.
- Hadži-Jovančić, N. (2012). *Umetnost u opštem obrazovanju: Funkcije i pristupi nastavi*. Učiteljski fakultet – Klett.
- Harrison, C. (2004). Giftedness in Early Childhood. *Roeper Review*, 26(2), 78–84. <https://doi.org/10.1080/02783190409554246>
- Huzjak, M. (2006). Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu. *Odgojne znanosti*, 8(1), 289–300.
- *ICOM definition of a museum* (2022). ICOM (International Commission of Museums) (n.d.). <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/>

- Joksimović, A. (2008). Nastavni predmet iz oblasti vizuelnih umetnosti u obaveznom školovanju – uporedna analiza. *Pedagogija*, 63(4), 605–618.
- Joksimović, A. (2016). *Obrazovanje i umetnost: izazovi nastave likovne kulture*. Fakultet likovnih umetnosti – Šprint.
- Korać, I. (2008). Položaj i funkcija Likovne kulture u odnosu na druge nastavne predmete u osnovnoj školi. U: Z. Milinković (ur.). *Zbornik Metodički egzemplari* (str. 14–51). ULUS.
- Landau, E., & Weissler, K. (1993). Parental environment in families with gifted and nongifted children. *Journal of Psychology*, 127(2), 129–142.
- Liessmann, K. P. (2008). *Teorija neobrazovanosti. Zablude društva znanja*. Naklada Jesenski – Turk.
- Maksić, S., i Mirkov, S. (2007). Saradnja škole i porodice u podsticanju talenata i kreativnosti mladih. U N. Polovina, i B. Bogunović (ur.). *Saradnja škole i porodice* (str. 209–222). Institut za pedagoška istraživanja.
- Manko, A. (2023). Muzej kao resurs učenja i podučavanja u visokoškolskoj nastavi. *DHS*, 2(23), 639–654.
- Olszewski-Kubilius, P. (2018). The Role of the Family in Talent Development. In S. I. Pfeiffer (Ed.). *Handbook of Giftedness in Children* (2nd Edition) (pp. 53–71). Springer.
- Pavlović, M., i Sarvanović, A. (2022). Pandemijski izazovi za nastavu likovne kulture u mlađim razredima osnovnih škola u Republici Srbiji. *Inovacije u nastavi*, 35(2), 89–101. <https://doi.org/10.5937/inovacije2202089P>
- Pekić, J., Kodžopeljić, J., i Genc, A. (2013). Uloga porodice u razvoju darovitosti – porodična podrška/stimulacija i porodična kohezivnost/adaptabilnost. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 32(2), 111–127.
- Renzulli, J. S. (1978). What Makes Giftedness? Reexamining a Definition. *Phi Delta Kappan*, 60(3), 180–184.
- Renzulli, J. S. (1999). What Is This Thing Called Giftedness, and How Do We Develop It? A Twenty-Five Year Perspective. *Journal for the Education of the Gifted*, 23(1), 3–54. <https://doi.org/10.1177/016235329902300102>
- Sekulić-Majurec, A. (1995). Darovita djeca i obitelj: Istine i zablude. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 4(4–5(18–19)), 551–561.
- Škorc, B. (2012). *Kreativnost u interakciji: psihologija stvaralaštva*. MOST ART – Zemun.
- *Visoko obrazovanje 2021/2022* (2022). Republički zavod za statistiku, Republika Srbija. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2022/Pdf/G20226012.pdf>
- *Visoko obrazovanje 2022/2023* (2023). Republički zavod za statistiku, Republika Srbija. <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20236008.pdf>
- Winner, E., & Martino, G. (2002). Artistic Giftedness. In N. Colangelo, & G. A. Davis (Eds.). *Handbook of Gifted Education* (3rd edition) (pp. 335–349). BAllyn & Bacon.
- Winner, E. (2005). *Darovita djeca: Mitovi i stvarnosti*. Lekenik-Ostvarenje d.o.o.
- Wright, D. (2020). Engaging Young Children and Families in Gallery Education at Tate Liverpool. *International Journal of Art & Design Education*, 39(4), 739–753. <https://doi.org/10.1111/jade.12322>
- *Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju* (2013). Službeni glasnik RS, br. 55/2013, 101/2017, 10/2019, 27/2018 – dr. zakon, 129/2021 i 92/2023.

Summary

The paper discusses the role of the family which, in the complex and dynamic process of forming a child's personality, is of great importance for creating a stimulating environment and providing adequate support for the development of giftedness. Parents are expected to recognise and support giftedness in their child, which is often a complex and challenging task. The aim of the research was to examine the experience of students regarding the way in which the family encouraged their artistic talent and supported the decision to enroll at an art faculty. Our intention was also to identify the forms of support in relation to the educational status of the parents. The questionnaire designed for the purposes of this research was structured to include, apart from the questions about parental support, students' opinions regarding cooperation and mutual orientation between the family and the school. The research was conducted with the participation of the fourth-year undergraduate students of the Faculty of Applied Arts, University of Arts in Belgrade (N=103). The results showed that the majority of the respondents received parental support when making a decision to enroll at an art faculty, and that this played a more significant role than the influence of the school and teachers on the development of their artistic talent. In addition, empirical findings indicate the presence of various types of family incentives, support, and stimulation in the field of fine arts and confirm the importance of family for the development of potentially gifted children in the field of fine arts. Regarding the educational status of parents, no statistically significant difference was found between the level of education and the type of support, except for the joint visits to museums, galleries, exhibitions, and trips for the same reason. At the same time, the research raises the issue of promoting cooperation and partnership between parents and schools in providing support to artistically gifted children in the further development of their potential.

Keywords: art giftedness, family, forms of support, students of the Faculty of Applied Arts, school